

Willy Brandt

Taler

Jonas Gahr Støre

Dato

18 desember 2013

Sted

Nobelinstituttet

Omstendigheter

Minnetale Willy Brandts 100års fødselsdag

- 1 Willy Brandt sa han hadde to fedreland - Tyskland og Norge. Under krigen sa han at hans mål var å demokratisere det ene - Tyskland - og frigjøre det andre - Norge.
- 5 I denne måneden markerer vi at det er hundre år siden Willy Brandt - eller Herbert Frahm som han først het - ble født i Lubeck i 1913. Og ved denne anledning er det først grunn til å takke for at han ga et så avgjørende bidrag til å nå disse målene - et demokratisert Tyskland og et frigjort Norge.
- 10 De har feiret og markert bredt og verdig i Tyskland. Det er passende at vi gjør det i Norge, og at vi gjør det her i Nobelinstituttet og dermed kan trekke linjen til hans Nobels Fredspris fra 1971.

Willy Brandts livsverk er kjent for oss som er samlet i dag.

- 15 Den 19-årige anti-fascisten som kom til Norge i 1933 og levde og virket som journalist og politisk aktivist inntil okkupasjonen i 1940. Tiden i eksil i Sverige med norsk statsborgerskap etter at Nazi-Tyskland hadde fratatt ham hans tyske. Rett etter krigen i norsk tjeneste, i norsk uniform, ved den norske legasjonen i
- 20 Tyskland.

- Berlin-politikeren som ble Vest Berlins kjempe, samlende og utholdende borgermester fra 1957 - så tysk utenriksminister i 1967 og tysk forbundskansler fra 1969 til 1974. Og siden en ruvende skikkelse i tysk og internasjonal politikk,
- 25 mangeårig leder av Sosialistinternasjonalen i en tid da denne bevegelsen virkelig ble lagt merke til.

30 Jeg møtte aldri Willy Brandt. Jeg så ham på behørig avstand da jeg reiste med Gro til et SI-møte i Berlin i 1991.

Jeg er født i 1960, jeg var ni år da han ble kansler og 11 da han fikk fredsprisen. Men Willy Brandt har merket meg som både menneske og politiker. For min generasjon er denne mannen et begrep. En politisk arkitekt for den nye øst-
35 politikken som jeg er trygg på at historikerne vil peke på som strekt medvirkende til den fredelige opphevelsen av Europas deling.

Bildene av Willy Brandt forteller også sin historie; den innbitte borgermesterens tale da sovjeterne bygget muren gjennom hans by i 1962 - den knelende
40 forbundskansleren ved minnesmerket for Warsawa-gettoen i 1970. Og ansiktet til den den aldrende Willy Brandt som ser mot menneskemengden som har klatret opp på muren i 1989.

Han så muren bli bygget. Han var der da den ble revet.

45 Jeg har deltatt i to markeringer tilknyttet Willy Brandt i Tyskland denne måneden, først ved tildelingen av Willy Brandt prisen til Frank Walter Steinmeier og meg i Berlin 2. desember og i forrige uke da det offisielle Tyskland med Forbundsresident Gauck i spissen markerte hundreårsdagen for hans
50 fødsel i hans fødeby.

Begge disse møtene med Tyskland har gjort inntrykk på meg. Det kan være fordi jeg i høst har tatt timer i tysk for å friske opp det en dyktig tysklærer formidlet til meg midt på 1970-tallet. Jeg har sagt til min nåværende tysklærer formidlet
55 gjennom Stortinget - at hun får se på jobben som et stykke arkeologiske arbeid. Verbene og reglene finnes der inne et sted, og gradvis lokker hun dem frem.

Så har jeg forsøkt å lese om Brandt på tysk, høre om ham på tysk og søkende ytre meg om Brandt på tysk. Og det har vært forbløffende. Jeg har kommet over den
60 følelsen jeg ennå kan huske, fra lesesalen ved Sciences Po i Paris, den dagen jeg opplevde at jeg faktisk forsto hva jeg leste - på fransk. Du tenker ulikt om samme sak, avhengig av språk. Hvert språk har sin kultur, sine koder tilpasset språkkretsens historie og fortelling. Hamsun og Ibsen og Solstad lyder godt i oversettelse - men aller best på norsk.

65 I Tyskland feirer de Willy Brandt som en kansler hevet over partigrensene. Han

tilhører det moderne Tysklands felleshistorie. Det ligger noe forsonende i det.

- 70 Slik har det ikke alltid vært. Willy Brandt, mild i talen, dyktig med ordet, var også en stridens mann. Der Spiegel skriver på omslaget av sitt novemберnummer om Willy Brandts hundreårsdag: «Patriot; elsket, bekjempet, forrådt.» Ord som bærer vitne om et dramatisk liv.
- 75 For veien til å bli den fremste blant tyskere var krevende for en som hadde valgt eksil, en som ikke hadde utholdt nazi-tiden i Tyskland. På direkte og indirekte måter ble det brukt mot ham. Franz Josef Strauss sa det slik: «Man burde spørre Herr Brandt; Hva gjorde De egentlig gjennom 12 år i utlendighet?»
- 80 Bemerkningene, stikkene, preget ham, sier hans venner fra den gang. Men han snakket nødig om det. «Når det kom til det personlige», sier sønnen Peter Brandt, «fant han ikke mange ord».

- Men det er særlig ordet - politikkens ord - evnen til å fange tidens viktigste spørsmål med ord og demokratisk handling - det er her vi ser Willy Brandt som
- 85 en av det 20. århundres store statsmenn. Og dette er ord som det er verdt å lese og høre på tysk, som bare på tysk fullt ut formidler dramaet han levde gjennom. Kulturen former språket og språket formidler kulturen.

- 90 Forbundsresident Gauck sa det slik i Lubeck i forrige uke, nærmest henvendt til Brandt; «Deres ord er viktig for oss. Slik er det fortsatt, i presens!»

- I dagens Tyskland har både Forbundsresidenten og Forbundskansleren levet sine formende år av sine liv i det tidligere DDR, den ene datter av en prest, den
- 95 andre prest av utdannelse.

Joachim Gauck fremhever at det måtte en person med Willy Brandts historie til å kunne fronte dette slagordet for SPD i valgkampen i 1972: «Tyskere, vi kan være stolte av vårt land».

100

Willy Brandt kunne bære frem dette budskapet, han kunne gi tyskerne en trygghet for at det både kunne sies og oppleves. Og verden omkring kunne tåle å høre det fra en tysk politisk leder, fordi det var Willy Brandt som var den lederen.

105

Willy Brandt valgte ord som beveget andre. Ikke ord som styrtet folkemengder mot kollektive katastrofer, slik hans land hadde opplevet på 1930-tallet. Willy Brandt sa som sosialdemokratisk forbundskansler at «Vi må våge mer demokrati», og vi ser en ramme for politikk som må ha inspirert Jens Stoltenberg da han sa til oss i Norge at vi skulle møte terroren 22. juli med mer demokrati og mer åpenhet.

Det er forpliktelsen til demokratiet som ruver i Willy Brandts livsverk, fra han reiste bort fra diktaturet - gjennom årene som en frontfigur mot det totalitære - og den lange politiske linjen i hans tyske virke; for at Tyskland og tyskere kan finne seg selv og hverandre i en demokratisk identitet, innenfor en bredere europeisk ramme.

I taler, artikler, samtaler og brev vitner han om betydningen av reformenes vei, de små skritt, troen på at vi må forandre i dag om vi vil gjøre morgendagen bedre. Forbundsprezident Glauck takker Brandt ikke bare for hva han har gjort, men også for det han har motivert andre til å gjøre. Og i dette blir nettopp språk og ord så avgjørende.

Willy Brandt var i sitt politiske sinn anti-totalitær. Det totalitære tviler ikke, det er svart eller hvitt. I alt Willy Brandt formidlet lå det en annen tilnærming som var demokratisk, åpen og søkende. Willy Brandt var en handlingens mann, men likevel sier hans kolleger og medarbeidere at tvilen var hans fremste styrke. «Jeg tror på mangfold og jeg tror på tvilen», sa Willy Brandt. Den produktive tvilen. Den som får oss til å undres på om vi ikke kan komme enda litt lenger, om vi anstrenger oss enda litt til.

Willy Brandt skal med selvironi en gang ha sagt at på hans gravstein kunne det stå; «Man hat sich bemüht», det betyr vel noe i retning av at «man har anstrengt seg», eller kanskje snarere; «Jeg har gjort mitt beste». Forbundsprezident Glauck avsluttet sin tale til Brandts minne med å si at vi alle kan ta arven fra Willy Brandt videre, og oppsummerte budskapet fra hans livsverk på denne måten: «Seid nicht gleichgültig!» - Vær ikke likegyldig. Og: «Habt Mut, Geduld und Zuversicht» - Ha mot, tålmodighet og tillit.

Disse ordene forteller om Willy Brandt, men de forteller om noe mer, slik Brandt selv ville, det forteller også om Tyskland - om hans visjon for det moderne Tyskland - og i hans ideverden må det da handle om Tyskland i

Europa - mot, tålmodighet og tillit.

Den politiske og økonomiske situasjonen i dette Europa er ikke tema for dette innlegget. Men jeg ble minnet på et poeng da jeg hørte professor og redaktør
150 Christoph Bertram under utdelingen av Willy Brandt prisen tidlig i måneden. Han siterte Jan Techau, direktør for Carnegie Europa som sier at Europa lever i «umulighetens tidsalder» - over alt hvor man stiller spørsmål om nye europeiske initiativ få man til svar: «das is nicht zu machen, das ist unmöglich» - «det går ikke, det er umulig».

155

Det ville vært i mot Brandts metode - som om nødvendig var de små skritts vei, om ikke den beste løsningen var innen rekkevidde, prøv den nest beste. Slik har jeg hørt politiker-kolleger som Sigmar Gabriel og Frank Walter Steinmeier de siste ukene i refleksjonen om regjeringsdeltakelse - det er ikke ideelt, men bedre
160 enn å bli stående på siden.

Tittelen på mitt innlegg her i ettermiddag er optimistisk, den uttrykker håp om at unge norske kvinner og menn i større grad skal velge tysk som sitt andre fremmedspråk.

165

Det er jo interessant, at parallelt med at Tyskland er samlet og Tyskland aldri har vært en nærmere og mer betydningsfull partner for Norge, så har andelen av unge nordmenn som velger tysk gått ned, og det ganske kraftig.

170 I min generasjon valgte så godt som alle tysk som andre fremmedspråk. Jeg vil anta at en viktig grunn var at mange i foreldregenerasjonen hadde lært tysk på skolen før den andre verdenskrigen, ofte grundig. Så kom nye kull med foreldre født etter den andre verdenskrigen, trolig med mindre solide tyskkunnskaper og nå med mange av krigens heftelser knyttet til både Tyskland og tyskere.
175 Føringen til de unge om å velge tysk avtok, og barn av et stadig mer reisende og ferierende folk valgte seg i heller fransk og spansk.

Det er vel og bra. Men jeg vil mene at noe viktig går tapt. For språk bør være noe mer enn feriespråk.

180

Jeg har rådet mine barn til å velge tysk som andre fremmedspråk. Mitt råd har i alle tre tilfeller ikke ført frem. Jeg har fått høre av mine tre gutter at akkurat jeg ikke er én til å gi råd om å velge tysk, jeg som jo har hele min studietid fra

Men det endrer ikke på fortellingen - om at tysk både er det mest tilgjengelige fremmedspråket for nordmenn og at språket til 80 millioner tyskere midt i Europa er en døråpner for nye generasjoner nordmenn. Våre bånd til Tyskland styrkes langs nær alle dimensjoner - kultur, kunst, handel, sport, turisme, utveksling - for ikke å snakke om alle sider av politikken - innenriks som utenriks. Det er en treghet her, et etterslep mellom det vi oppfatter som tiltrekkende og attraktivt ved et land, og viljen blant ungdomskullene - og foreldrene - til å foretrekke tysk.

195

Nå er det det Tyskland Willy Brandt ledet an i å bygge som byr seg frem. Derfor tror jeg at vi kan vente et stemningsskifte. Ja, du kommer langt med engelsk i dagens Tyskland. Men en kultur forstås alltid best gjennom det språket som har formet og formidlet kulturen. Når vi snakker med tolk heter det gjerne at «halve sjelen blir borte på veien». Lærer vi språk, og her er ikke det fullendte og feilfrie målet, men lærer vi nok til å fange opp musikken og stemningen i språket, så holder vi tak i sjelen.

205

Willy Brandt viste oss det, han forsto politikken i oss nordmenn uendelig mye bedre andre fra det europeiske kontinent, han gjorde det fordi han tilbragte formende år i Norge, «de lykkeligste årene i sitt liv» har han sagt, men også fordi han forsto og behersket språket.

210

Hans norsk var nærmest feilfritt, og forble slik livet ut. Jeg har et håndskrevet manus fra Willy Brandts 17. mai-tale holdt i Haugesund i 1983, mer enn 35 år etter at han forlot Norge. Willy Brandt var da 70 år.

215

I manus kan vi lese: «Det er jo noe særegent med 17. mai. Den er blitt hele folkets dag på en måte som det ikke finnes maken til i nesten noe annet land. Det er heller ikke mange folk med sterkere forankring i frihetsvilje og rettsbevissthet. Og så hjelper det også godt at det årlige minne om hva som ble prestert i Eidsvoll for mange år siden, faller sammen med at våren bryter igjennom - noen ganger noe nølende - som i år - og noen ganger helt overbevisende og betagende».

220

Brandt takker for at Haugesund har invitert en gjest utenfra, men så legger han til: «Når det gjelder min egen rolle, så kan det nok også gjøres gjeldende at det

ikke er helt utenfra jeg kommer.»

225

Vi hører hans stemme. Språket og nyansene. Han de kalte for «Der andere Deutsche», den andre tyskeren, sier at «det ikke er helt utenfra jeg kommer». Vi ser bildet av Willy Brandt, europeeren, som kunne si og mene at han hadde to fedreland, som «ikke kom helt utenfra», men som heller ikke ville la seg binde helt innenfra heller.

230

Det leder meg til mitt siste poeng, om språk og kultur, om å fange nyansene. Willy Brandt var en leder, tydelig tilstede, han tok godt med plass. Men det var tider i hans liv der han passet på for å ikke trå for nære.

235

Sønnen Peter Brandt forteller i et intervju om året 1957, han var 9 år gammel. En morgen kom lærerinnen til ham og gratulerte ham. -Med hva? spurte Peter. Med at din far er valgt til Berlins borgermester, svarte lærerinnen. -Jeg visste ikke engang at han var kandidat, sier Peter Brandt, og så fortsetter han med en setning - på tysk - som vi vet vi kan spore tilbake til norsk - til hans norske mor og hans naturaliserte norske far.

240

Peter Brandt sier at foreldrene hadde skjermet ham - fordi: «Man soll sich nicht einbilden, etwas Besonderes zu sein».

245

Det ligger snublende nær Jantelovens bud om «å ikke tro at du er noe». Eller her - at den unge gutten skulle få være den unge gutten, og at hans fars politiske virke ikke skulle få ham til å tro at han av den grunn var spesiell - han skulle være som de andre, da er vi nærmere et gjenkjennelig sosialdemokratisk tankegods - videreformidlet av en mor oppvokst på Hamar og en far formet i det norske sosialdemokratiet.

250

Slik kan vi runde av en 100 års markering - med tanker om Willy Brandt som menneske og politiker. Og enes om at han er en av det 20 århundres aller største. Og tenke med litt stolthet at han kalte Norge for et ferdeland.

255

Kilde

www.arbeiderpartiet.no

Emner

Minnetale, Willy Brandt

260

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/willy-brandt>

265

270

275

280

285

290

295

300